

Становлення і розвиток хорового навчання дітей у Житомирській музичній школі № 1 ім. Б.М. Лятошинського

Статтю підготовлено з нагоди 25-річчя хору «Gloria» Житомирської музичної школи № 1 ім. Б.М. Лятошинського. Досліджено організаційні умови та зміст хорового навчання в Житомирській музичній школі № 1 від 10-х років ХХ століття до теперішнього часу. Проаналізовано наявні матеріали про діяльність школи, що висвітлюють становлення і розвиток академічних традицій хорового навчання у Житомирі.

Ключові слова: хор, хоровий спів, хорове навчання, вокально-хорові навички, музична школа, репертуар, хормейстер, концерт, хоровий клас.

Житомирська хорова спільнота відзначає у 2016 році 25-річчя Зразкового хору «Gloria» Житомирської музичної школи № 1 ім. Б.М. Лятошинського під керівництвом Заслуженої артистки України Наталії Клименко. Уже чверть століття цей колектив посідає поважне місце у музичному житті нашого міста.

Хоровий спів традиційно є ефективним засобом виховання майбутніх професійних музикантів, музичних педагогів та любителів музики. Адже саме у колективній творчій співпраці найкращим чином відбувається навчання, виховання й розвиток особистості, тож не дарма провідні музичні діячі та педагоги минулого завжди приділяли пильну увагу хоровому співу. І сьогодні, попри значне оновлення музичних виразних засобів та бурхливий розвиток інформаційних музичних технологій, хорове мистецтво залишається важливою частиною музичної культури.

Важко переоцінити роль хорового виховання у професійному становленні музиканта, а також у підготовці грамотного слухача. Так, хоровий спів сприяє не лише формуванню вокально-хорових навичок учнів та розвитку їхніх музичних здібностей, а й стає ефективним засобом активізації уваги, пам'яті, мислення дітей, виховує в них інтерес і любов до музики, вишуканий естетичний смак, відповідальність та емоційну чуйність. Крім цього, у процесі вокального та хорового навчання відбувається розвиток дихальної системи та правильної постави школярів.

Становлення традицій хорового співу у Житомирській музичній школі № 1 ім. Б.М. Лятошинського ведеться від музичних класів Житомирського відділення Імператорського російського музичного товариства (ІРМТ)¹, де хоровий спів був частиною навчального процесу. Слід зазначити, що аналіз річних звітів за 1910 / 1911, 1912 / 1913, 1913 / 1914, 1915 / 1916 навчальні роки не дає підстави стверджувати, що хоровий клас був окремою навчальною

¹ В. Чудовська. Житомирська музична школа № 1 ім. Б. Лятошинського: до питання про дату заснування // Сучасна музика в сучасному світі: Збірник наукових праць / Ред. кол. М.А. Моїсєєва, С.В. Олійник, О.В. Плотницька. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – с. 107.

дисципліною. Проте відомо, що учні музичних класів залучалися до концертів ІРМТ, де виконувався і хоровий репертуар. Так, у 1911 році було підготовлено і виконано *Stabat mater* Дж. Россіні під керівництвом директора Л.М. Местечкіна: «Въ Воскресенье 20-го Марта 1911 г. 5-е Музыкальное Собрание. Исполнители: ...смъшанный хор Музыкального Училища под управлением Л.М. Мъстечкина... ...Отдъление 2-е. Россини – *Stabat Mater** для хора и солистовъ... *) Въ 1-й разъ»². Таким чином, можна зробити висновок, що у той час хоровим навчанням учнів керував директор училища Леонід Маркович Местечкін³.

Наступні документи дають підставу стверджувати, що хор учнів регулярно брав участь у Музичних зібраннях та Учнівських вечорах. Зокрема, у 1913 році було виконано твори Бородіна та Чайковського: «Въ пятницу 15 Марта 1913 года. 5-й Ученической Вечерь... Отдъление 2-е... Бородинъ. Хоръ поселянь изъ оп. «Князь Игорь». Чайковскій. Легенда. Исп. Смъшанный ученической хоръ»⁴.

Згодом хорове мистецтво стає важливою частиною культурного середовища Житомира в умовах суспільно-політичних реалій губернського центру. Так, у 1913 році громадськість Російської імперії широко святкувала 300-річчя панування Дому Романових. Житомирське відділення ІРМТ відзначило цю подію святковим концертом «Музыкальное утро по случаю 300-лѣтія царствованія Дома Романовыхъ», у якому брали участь жіночий та мішаний хор під орудою Л.М. Местечкіна. У цьому концерті було виконано Гімн (мішаний хор з оркестром), Кантату Іпполітова-Іванова «О воцареніи Дома Романовыхъ» (мішаний хор), а також окремі номери з опери «Жизнь за Царя» Глінки: Весільний хор і Романс Антоніди (жіночий хор і солістка), Інтродукцію «Въ бурю, во грозу» (мішаний хор) з фугою та Хор «Славься» (мішаний хор та оркестр)⁵. Зуважимо, що точну дату проведення заходу встановити не вдалося, але зі звіту ІРМТ можна припустити, що він відбувся у період між 15 березня 1913 (дата проведення П'ятого учнівського вечора) та 19 травня 1913 року (дата публічного випускного іспиту)⁶.

Аналіз програм Музичних зібрань та Учнівських вечорів дозволяє стверджувати, що керівництво музичних класів приділяло важливу роль

² Программы Музыкальныхъ Собраний и Ученическихъ Вечеревъ // Отчетъ Житомирскаго отдъления Императорскаго Русскаго Музыкальнаго Общества и состоящаго при немъ Музыкальнаго Училища съ 1 сентября 1910 по 1 сентября 1911 г. – Житомиръ, Типографія М.М. Катерберга, Михайл. ул., 1911 (на 82 листах). – Лист 34 – 35.

³ Л.М. Местечкін обіймав посаду директора з 1905 по 1919 рік.

⁴ Программы Музыкальныхъ Собраний и Ученическихъ Вечеревъ // Отчетъ Житомирскаго отдъления Императорскаго Русскаго Музыкальнаго О-ва и состоящаго при немъ Музыкальнаго Училища съ 1 сентября 1912 г. по 1 сентября 1913 г. – Житомиръ, Электрическая типографія Х.М. Швеца, Бердичевская 41, 1913 (на 78 листах). – Лист 40.

⁵ Программы Музыкальныхъ Собраний и Ученическихъ Вечеревъ // Отчетъ Житомирскаго отдъления Императорскаго Русскаго Музыкальнаго О-ва и состоящаго при немъ Музыкальнаго Училища съ 1 сентября 1912 г. по 1 сентября 1913 г. – Житомиръ, Электрическая типографія Х.М. Швеца, Бердичевская 41, 1913 (на 78 листах). – Лист 41.

⁶ Программы Музыкальныхъ Собраний и Ученическихъ Вечеревъ // Отчетъ Житомирскаго отдъления Императорскаго Русскаго Музыкальнаго О-ва и состоящаго при немъ Музыкальнаго Училища съ 1 сентября 1912 г. по 1 сентября 1913 г. – Житомиръ, Электрическая типографія Х.М. Швеца, Бердичевская 41, 1913 (на 78 листах). – Лист 42

хоровому мистецтву – зокрема, вечори духовної музики, що проводилися ІРМТ, були визначними подіями у громадському житті Житомира. Так, 22 березня 1914 року відбувся «Вечеръ духовной музыки подъ управленіемъ Л.М. Мъстечкина», де житомирській публіці було представлено «Stabat Mater Перголезе для женскаго двухголоснаго хора, солистовъ, струннаго оркестра, органа и фортепіано»⁷. Під час Першої світової війни цей твір було виконано 18 березня 1916 року, також під орудою Л.М. Местечкіна⁸.

Після свого остаточного становлення в Житомирі радянська влада дала потужний поштовх розвитку хорового руху – адже вона прекрасно розуміла виховне значення музики і вміло використовувала її для здійснення впливу на світогляд громадян. Природно, що провідне ідейне навантаження лягає саме на вокально-хорове мистецтво. Так, з метою регулювання культурно-мистецької політики регіону створюється підвідділ мистецтв з декількома секціями у відділі народної освіти Волинського губернського революційного комітету. «До будівництва нової культури держава залучала відомих представників творчої інтелігенції. Протокол організаційних зборів підвідділу мистецтв ... від 3 травня 1919 року зберіг прізвища тих, хто брав участь у цьому засіданні. ... були присутні композитори М.А. Скорульський і В.С. Косенко, перший директор Житомирського музичного училища піаніст Л.М. Местечкін... Музичною роботою у місті керувала музично-вокальна секція, яку в липні 1919 року очолив М.А. Скорульський»⁹. Музично-вокальна секція займалася організацією музично-вокальних студій та народних курсів хорового співу, ініціювала створення народних хорів у повітах губернії, якими тоді опікувався диригент, фольклорист та педагог М.П. Гайдай¹⁰. Він очолив і перший Волинський радянський хор, заснований у 1919 році при Житомирському відділі політосвіти; цей творчий колектив став наступником створеного у 1918 році «Українського національного хору» товариства «Просвіта», який розпався через зміну влади¹¹. Відновлений у 1919 році хор (тоді вже – Волинський радянський) мав у репертуарі масові революційні пісні (!), народні пісні, академічні твори «... класиків російської, української та зарубіжної музики, хори з опер Глінки, Бородіна, Мусоргського, Римського-Корсакова, Чайковського, Лисенка, Гулака-Артемовського, Монюшка, Сметани, Брамса, Вебера та ін. ... кантати: «Радуйся, ниво неполитая» Лисенка, «Сонцем нам твоя пісня» Стеценка, «Весна» і «Дзвони» Рахманінова, «Іоанн Дамаскін» Танєєва, частини з «Реквієму» Моцарта і *Missae solemnis* Бетховена»¹².

⁷ Программы музыкальныхъ собраній и Ученическихъ вечеровъ // Отчетъ Житомирскаго отдѣленія Императорскаго Русскаго Музыкальнаго О-ва и состоящаго при немъ Музыкальнаго Училища съ 1 Сентября 1913 г. по 1 Сентября 1914 г. – Житомиръ, Электро-типографія Бр. Гурфинкель, Михайловск. 21, 1914 (на 92 листах). – Листы 49 – 52.

⁸ Программы концертовъ // Отчетъ Житомирскаго Отдѣленія Императорскаго Русскаго Музыкальнаго О-ва и состоящаго при немъ Музыкальнаго Училища съ 1 сентября 1915 по 1 сентября 1916 г. – Житомиръ, Электро-типографія Бр. Гурфинкель, Михайловская ул. № 21, 1916 (на 78 листах). – Листы 16 – 18.

⁹ К. Шамаева. З архівних джерел // Музика, 1978. – № 2. – С. 28.

¹⁰ Там само.

¹¹ А. Кравченко. Діяльність культурно-освітніх товариств Житомира на початку ХХ століття як складова музичного життя міста // Сучасна музика в сучасному світі: Збірник наукових праць / Ред. кол. М.А. Моїсеєва, С.В. Олійник, О.В. Плотницька. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 97.

¹² М. Хомичевський. Естафета з забутих двадцятих // Музика, 1978. – № 2. – С. 27.

Тим часом (у 1919 році) на базі музичного училища ІРМТ створюють пролетарську музичну школу¹³, до навчальної програми якої включають і хоровий спів¹⁴. З огляду на те, що М.П. Гайдай¹⁵ включений до відомості на видання заробітної платні шкільним працівникам за першу половину лютого 1921 року¹⁶, можна зробити висновок, що саме він міг керувати хором навчанням учнів школи. З 1924 року працюють два відділення музичної профшколи – професійне та дитяче. Тобто двоступенева структура, що була сформована ще в училищі ІРМТ, зберігається¹⁷.

Таким чином, у радянську добу хорове мистецтво стає ефективним виховним засобом і регулятором суспільної свідомості, «однією з найбільш популярних серед мас форм музичної пропаганди»¹⁸. Важливим, але, як виявилось, неоднозначним здобутком освітньої та культурної політики радянської доби стає подолання впливу церкви на громадське життя: «Найсильніший музичний вплив на маси мала церква, що забрала в свої руки й музичну роботу по народніх та вчительських школах, звідки виходили церковні співаки та диригенти, й де виховували у дітей та молоді смак до церковної музики. ... Жовтнева революція з перших-же моментів поставила на вирішення справу з переведенням у життя гасла «Мистецтво – масам» ... підвідділи мистецтва стали директивними та керівничими осередками мистецької роботи на місцях, а саме: розробили питання про методи та форми мистецької роботи в масах, утворили кадр інструкторів по організації муз. життя трудящих, організували державні зразкові мандрівні хори, оркестри та мандрівні групи...»¹⁹. Хорова музика стає потужним агітаційним знаряддям: «Скільки вже ми маємо хорової літератури, до якої прикладається марка агітаційної музики, з явною тенденцією тою ознакою зменшити музично-художні гідності твору. ... нема неагітаційної музики, всяка музика агітує, і коли вона не має тої прикмети – вона не музика, вона – не справжній художній твір, бо вона не впливає, а впливати – це значить агітувати»²⁰.

У жовтні 1927 року в Житомирі відкривається Волинська філія музичного товариства ім. Леонтовича, у якій створені композиторська, етнографічна, хорова, методологічно-шкільна й клубна та виконавська секції. Головою хорової секції було призначено П.О. Ляшевича²¹.

¹³ В. Чудовська. Житомирська музична школа № 1 ім. Б. Лятошинського: до питання про дату заснування // Сучасна музика в сучасному світі: Збірник наукових праць / Ред. кол. М.А. Моїсеева, С.В. Олійник, О.В. Плотницька. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 107.

¹⁴ К. Шамаєва. З архівних джерел // Музика, 1978. – № 2. – С. 28.

¹⁵ Михайло Петрович Гайдай (1878 – 1965) – хоровий диригент, музичний фольклорист, педагог, композитор-аматор, громадський діяч. Батько співачки Зої Гайдай.

¹⁶ Требовательная ведомость на выдачу содержания школьным работникам 1-й Пролетарской Свободной Музыкальной Школы за первую половину февраля 1921 года // Р-31, 1921, оп. 1 сп.44 ст. 61 (зворот).

¹⁷ В. Чудовська. Житомирська музична школа № 1 ім. Б. Лятошинського: до питання про дату заснування // Сучасна музика в сучасному світі: Збірник наукових праць / Ред. кол. М.А. Моїсеева, С.В. Олійник, О.В. Плотницька. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 107.

¹⁸ Фонд Музею Бориса Лятошинського: І. Ницай. Музично-хорова справа за 10 років (підсумки і перспективи) // Музика: двохмісячник музичної культури / Відп. ред. П. Козицький. – № 4. - Жовтень – листопад 1927. – С. 16.

¹⁹ Там само. – С. 12.

²⁰ Фонд Музею Бориса Лятошинського: М. Грінченко. Новини музичної літератури // Музика: двохмісячник музичної культури / Відп. ред. П. Козицький. – № 4. - Жовтень – листопад 1927. – С. 51 - 53.

У 1930 році музичну профшколу було реорганізовано у Волинський музичний технікум, що мав дитяче відділення, а з 1933 року це дитяче відділення стає Музичною школою при Волинському музичному технікумі. Проте і надалі ці два заклади тісно пов'язані: викладачі одночасно працюють у технікумі та школі, технікум здійснює також ідеологічне керівництво школою²² (першочергове завдання тодішньої влади).

Аналіз наказів з особового складу Житомирської музичної школи (на той час єдиної у місті) за 1944 – 1959 роки свідчить, що вокальним та хоровим навчанням учнів школи займалися відомі музичні діячі та професіонали своєї справи. Так, одразу після відновлення діяльності школи у 1944 році вокальний клас вела С.А. Коссова²³. Музична школа стала справжньою творчою лабораторією. Відомо, у 1949 році на базі школи було здійснено постановку дитячої опери «Гуси-лебеді»²⁴. Зважаючи на те, що у наказі не зазначено автора цього твору, можна з великою вірогідністю стверджувати, що мова йде про дитячу оперу Юлії Вейсберг²⁵. Підготовку вистави було покладено на комісію, до складу якої зокрема входили хормейстери С.А. Каплун та Л.В. Дмитрюк та композитор В.П. Задерацький²⁶ (режисер вистави), який викладав тоді у школі²⁷. Диригентом було призначено В. Преображенського-Гнедаша²⁸, який тоді був студентом музичного училища. У 1955 році на честь 50-річчя заснування школи було здійснено постановку дитячої опери М.В. Лисенка «Зима і весна». Хормейстерами цієї шкільної вистави було призначено Є.С. Каплун та Л.В. Дмитрюк²⁹.

Отже, хорове навчання учнів стає важливою частиною шкільного педагогічного процесу. Про це свідчить і стурбованість адміністрації школи щодо неналежного відвідування занять деякими учнями школи: «В зв'язку з тим, що деякі учні не відвідують хора, чим зривають заняття та підготовку до звітних концертів музичної школи, наказую: п. 1 – Всім учням хора з'являтися на заняття за 10 хвилин до початку уроку і обов'язково відмічати присутність в

²¹ Фонд Музею Бориса Лятошинського: Я.П. Відкриття Волинської Філії Муз. Т-ва // Музика: двохмісячник музичної культури / Відп. ред. П. Козицький. – № 4. - Жовтень – листопад 1927. – С. 38.

²² В. Чудовська. Житомирська музична школа № 1 ім. Б. Лятошинського: до питання про дату заснування // Сучасна музика в сучасному світі: Збірник наукових праць / Ред. кол. М.А. Моїсєєва, С.В. Олійник, О.В. Плотницька. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 107.

²³ Наказ № 2 по Житомирській музшколі від 16 січня 1944 року // Накази з особового складу за 1944 – 1946 роки. – Розпочато 15.01.44. Закінчено 31.12.46. На 54 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 4. – Лист 1.

²⁴ Приказ № 84. 07.05.49 г. // Житомирська музична школа № 1. Накази з особового складу за 1948 – 1949 роки. – Т. 1. – Розпочато 20.08.48. Закінчено 27.07.49. На 19 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 6. – Листи 13 – 14.

²⁵ Юлія Лазарівна Вейсберг (1879 – 1942) – російська композиторка та музикознавець, випускниця Петербурзької консерваторії. Дружина музикознавця Андрія Ніколаєвича Римського-Корсакова, сина композитора Ніколая Андрійовича Римського-Корсакова.

²⁶ Всеволод Петрович Задерацький (1891 – 1953) – композитор, музикознавець, один із найвизначніших представників російського музичного модерну. Його твори не були надруковані і не виконувалися публічно, а йому самому довелося пережити тюремне ув'язнення (1926 – 1928), знищення рукописів та ГУЛАГ (1937 – 1939), де він написав «24 прелюдії і фуги» для фортепіано. Працював у школі у 1945, 1948, 1949 роках.

²⁷ Приказ № 25. 10/XI-48 г. // Житомирська музична школа № 1. Накази з особового складу за 1948 – 1949 роки. – Т. 1. – Розпочато 20.08.48. Закінчено 27.07.49. На 19 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 6. – Лист 6.

²⁸ Вадим Борисович Гнедаш – видатний український диригент, професор Національної музичної академії України ім. П.І. Чайковського. Навчався в Житомирському музичному училищі у 1946 – 1950 роках.

²⁹ Наказ № 157 по Житомирській музичній школі. 20 січня 1955 року // Накази з особового складу за 1954 – 1955 роки. – Розпочато 01.09.54. Закінчено 10.06.55. На 42 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 12. – Лист 31.

спеціальному журналі з підписом викладача з фаху; п. 2 – До учнів, котрі не з'являтимуться своєчасно на заняття, будуть застосовані найсуворіші заходи стягнення з повідомленням батьків та висновками в загальній оцінці відвідування та поведінки в 1956 / 57 учбовому році. Директор М. Громов»³⁰. З тексту наказу можна також зробити висновок, що червень тоді не був канікулярним місяцем. А риторика наказу цілком відповідає духу того часу, коли хорошому навчанню відводилася передусім важлива ідеологічна роль.

Так, вивчення програм звітних концертів 1954, 1955 та 1956 років переконує, що хор виконував переважно політично вмотивований репертуар: «Партия наш рулевой» Мураделі на сл. Міхалкова, «Гімн братерству» Майбороди на сл. Рильського (1954 рік, виконував хор у супроводі оркестру під орудою Г.Г. Борука)³¹, «Марш советских патриотов» Мураделі, «Слушай, весь свет» Новікова, «Пісня про рідну землю» Майбороди (1955 рік, виконував хор у супроводі оркестру під орудою Г.Г. Борука)³², «Пісня про партію» Александрова, «Йде весна над нивами» Філіпенка, і нарешті, як ковток джерельної води, – Хор хлопчиків з опери «Кармен» Бізе (1956 рік, виконував хор у супроводі оркестру під орудою Г.Г. Борука)³³. На підставі проаналізованих програм виступів хору можна зробити висновок, що викладачі школи могли бути не в захваті від такої спрямованості занять, і це могли відчувати учні, які не досить сумлінно відвідували хоровий клас.

Таким чином, репертуар шкільного хору включав як дитячу музику (зокрема, дитячі опери у 1949 та 1955 роках), так і агітаційні твори, які необхідно було включати до концертних програм, присвячених значущим суспільним подіям. У такій реальності тривалий час розвивалася музична культура усєї радянської «імперії» – композитори, виконавці, педагогічні та творчі колективи мусили виконувати генеральну лінію комуністичної партії...

Слід наголосити, що виконавський рівень шкільного хору був достатньо якісним, про що свідчить рецензія на концерт учнів Житомирської музичної школи з нагоди сорокаріччя Жовтневої революції (Жовтневого перевороту 1917 року³⁴), написана М. Хомичевським³⁵: «...Концерт відкрився виступом шкільного хору в супроводі струнного ансамблю під диригуванням викладача Г.Г. Борука. Добре підготовлений двоголосий хор, який охоплює понад сотню дівчаток і хлопчиків, з піднесенням, злагоджено виконав «Пісню про Леніна

³⁰ Наказ № 553 по Житомирській музичній школі. 4 червня 1957 року // Накази з особового складу за 1956 – 1957 роки. – Розпочато 17.10.56. Закінчено 18.06.57. На 58 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 14. – Лист 56.

³¹ Фонд Музею Бориса Лятошинського: Програма отчётного концерта учащихся музшколы // Министерство культуры УССР. Житомирское облуправление культуры. Житомирская музыкальная школа. – Житомир: обл. тип., 1954 год. — (2 аркуша, на 8 сторінках, перша та остання сторінки слугують обкладинкою, 195*134 мм).

³² Фонд Музею Бориса Лятошинського: Програма отчётного концерта учащихся музшколы // Министерство культуры УССР. Житомирское облуправление культуры. Житомирская музыкальная школа. – Житомир: райтип., 1955 год. — (2 аркуша, на 8 сторінках, перша та остання сторінки слугують обкладинкою, 200*140 мм).

³³ Фонд Музею Бориса Лятошинського: Програма звітного концерту учнів музшколы // Министерство культуры УРСР. Житомирское облуправление культуры. Житомирська музична школа. – 1956 рік. – Житомир: райдрукарня (1 аркуш, на 4 сторінках, перша та остання сторінки слугують обкладинкою, 300*135 мм).

³⁴ [https://uk.wikipedia.org/wiki/Жовтневий_переворот_\(1917\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Жовтневий_переворот_(1917))

³⁵ Микола Васильович Хомичевський (Борис Тен) (1897 – 1983) – поет і перекладач, співак, хормейстер, композитор, організатор і перший керівник поліського народного хору «Льонок».

(муз. Тулікова), «Виростайте сонячні будови» (муз. Жданова), революційну пісню «Сміло, товариші, в ногу». Особливо яскраво прозвучав «Гімн демократичної молоді світу» (муз. Новікова), виконаний хором і струнним ансамблем у супроводі духових інструментів»³⁶.

Хоровий клас був обов'язковою навчальною дисципліною, тому заняття відвідували учні усіх відділів. У різні роки хоровим класом керували Сергій Андрійович Каплун (працював у школі у 1951 році³⁷), Микола Васильович Хомичевський (працював у школі у 1952, 1953 роках³⁸), Євгенія Сергіївна Каплун (працювала у школі у 1954, 1955 роках³⁹), Лідія Володимирівна Дмитрюк (працювала у школі у 1955 році⁴⁰), Зоя Опанасівна Януліс (працювала у школі у 1956⁴¹, 1957, 1958 роках⁴²), В.В. Паржицька (працювала у школі у 1957, 1958 роках⁴³), Лариса Сергіївна Панькова (працювала у школі з 1959⁴⁴ до 1998 року), Регіна Валентинівна Теуту, Валентина Василівна Омельчук (працювала у школі з 1985⁴⁵ до 1991⁴⁶ року).

Згодом хоровий клас у Житомирській музичній школі № 1 ім. Б.М. Лятошинського перетворюється на вокально-хоровий відділ. Це пов'язано з ім'ям Наталії Клименко. Наталія Андріївна працює у школі з 1991 року⁴⁷, де очолює вокально-хоровий відділ. Отже, 1991 рік стає і датою народження дитячого творчого колективу, який набуває високого виконавського рівня та бере активну участь у музичному житті Житомира, перемагає у міських, обласних та Всеукраїнських конкурсах та фестивалях

³⁶ Фонд Музею Бориса Лятошинського: М. Хомичевський. Концерт учнів музичної школи // Радянська Житомирщина № 235 (8453) від 27 листопада 1957 року.

³⁷ Прикази № № 252 (13 января 1951 года), 314 (15 сентября 1951 года) // Житомирська музична школа № 1. Накази з особового складу за 1949 – 1951 роки. Т. 1. Розпочато: 04.08.49. Закінчено: 30.12.51. На 43 аркушах. – Опис № 1-ос. Справа № 8. – Листи 25, 37.

³⁸ Прикази №№ 52 (26 июня 1952 года), 63 (20 августа 1952 года), 90 (24 сентября 1952 года) // Житомирська музична школа № 1. Накази з особового складу за 1952 – 1953 роки. Розпочато: 03.01.52. Закінчено: 05.05.53. На 46 аркушах. – Опис № 1-ос. Справа № 10. – Листи 20, 22, 30 – 31.

³⁹ Накази №№ 110 (1 жовтня 1954 року), 157 (20 січня 1955 року), 167 (8 лютого 1955 року) по Житомирській музичній школі // Накази з особового складу за 1954 – 1955 роки. – Розпочато 01.09.54. Закінчено 10.06.55. На 42 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 12. – Листи 7 – 8, 31, 35.

⁴⁰ Наказ № 157 по Житомирській музичній школі. 20 січня 1955 року // Накази з особового складу за 1954 – 1955 роки. – Розпочато 01.09.54. Закінчено 10.06.55. На 42 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 12. – Лист 31.

⁴¹ Наказ № 417 по Житомирській музичній школі. 25 жовтня 1956 року // Накази з особового складу за 1956 – 1957 роки. – Розпочато 17.10.56. Закінчено 18.06.57. На 58 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 14. – Лист 2.

⁴² Накази №№ 594 (1 вересня 1957 року), 629 (2 жовтня 1957 року) по Житомирській музичній школі // Накази з особового складу за 1957 рік. – Розпочато 21.06.57. Закінчено 16.12.57. На 48 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 15. – Листи 23 – 24, 38.

⁴³ Наказ № 594 по Житомирській музичній школі. 1 вересня 1957 року // Накази з особового складу за 1957 рік. – Розпочато 21.06.57. Закінчено 16.12.57. На 48 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 15. – Лист 23 – 24.

⁴⁴ Наказ № 204 по Житомирській музичній школі. 14 вересня 1959 року // Накази з особового складу за 1957 – 1959 роки. – Розпочато 16.12.57. Закінчено 29.09.59. На 88 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 16. – Лист 87.

⁴⁵ Приказ № 157 по Житомирской музшколе им. Б.Н. Лятошинского. 25 ноября 1985 года // Книга приказов по Житомирской музыкальной школе № 1 им. Б.Н. Лятошинского № 36. Начато: 18.07.83. Окончено: 15.01.86. На 185 листах. Опис № 1-л. Дело № 53. – Лист 173.

⁴⁶ Приказ № 105 по Житомирской музшколе им. Б.Н. Лятошинского. 28 августа 1991 года // Книга приказов по Житомирской музыкальной школе № 1 им. Б.Н. Лятошинского № 41. Начато: 1 июня 1991 года. Окончено 10.01 1992 года. На 41 аркуші. Опис № 1-ос. Справа № 66. – Лист 15.

⁴⁷ Приказ № 103 по Житомирской музшколе им. Б.Н. Лятошинского. 23 августа 1991 года // Книга приказов по Житомирской музыкальной школе № 1 им. Б.Н. Лятошинского № 41. Начато: 1 июня 1991 года. Окончено 10.01 1992 года. На 41 аркуші. Опис № 1-ос. Справа № 66. – Лист 15.

(«Ave Maria», 2004 – 2008, «Різдвяний зорепад», 2008). Створений Наталією Клименко хор учнів 3 – 7 класів музичної школи «Glogia» отримав у 1996 році звання «Зразковий». Колектив стає семиразовим володарем Гран-Прі, лауреатом та дипломантом численних міжнародних конкурсів та фестивалів, що проводяться в Україні, Болгарії, Іспанії, Італії, Німеччині, Польщі, Словенії, Франції, Чехії (2002 – 2015).

Нині вокально-хоровий відділ Житомирської музичної школи, який очолює Наталія Андріївна Клименко – це потужна творча спільнота, що об'єднує 7 викладачів та більш як 100 учнів. У складі хору «Glogia» – 50 учнів 3 – 8 класів, які виконують пісні, хорові мініатюри, твори великої форми, циклічні твори. Фортепіанний супровід забезпечують концертмейстери Ольга Юрїївна Микал та Заслужений діяч мистецтв України Олександр Петрович Клименко.

Репертуар хору доволі складний і різноманітний. Тут представлені твори різних стилів та напрямків. Духовна музика, фольклор, класична спадщина, джаз – усе це потребує копіткої репетиційної роботи, сумлінного ставлення учнів до занять в хоровому класі. Хор переконливо інтерпретує не лише українську музику (Знаменний розспів «Світе тихий»; українські народні пісні в обробці В. Зубицького, М. Леонтовича, Б. Лятошинського, О. Стецюка; «Слава Тебе Боже наш» Д. Бортнянського; «Закарпатський триптих» В. Кікти; «Ягілочка» Ф. Колесси; «Молитва за Україну» М. Лисенка; «Україна» Т. Петриненка; «Вечірня пісня» К. Стеценка), але й музику європейських та американських авторів («Гімн Європи» Л. Бетховена; «Stabat Mater» Д. Перголезі (№ 7, 8, 12); «Да молчит» П. Чеснокова; «Sanctus» Ф. Шуберта; «Yes, my Lord» Jay Althouse; «Puttin' on the Ritz» Irving Berlin; «I got rhythm» George Gershwin; «De profundis clamavi» Piotr Janczak; «Adiemus» Karl Jenkins). Гідно репрезентує музичну культуру нашого краю музика композиторів Житомира (І. Сльоти, Ю. Скорка, Д. Стецюка, О. Стецюка).

Як відомо, визначну роль у формуванні інтересу дітей до навчання відіграє особистість педагога – професійного, чуйного, вимогливого. Саме таким педагогом є Наталія Клименко. Вона стає головним натхненником музичних досягнень учнів. А працювати їм доводиться чимало – адже хор має три репетиції на тиждень, що тривають дві академічні години (для учнів 3 – 8 класів); учні молодшої групи хору (0 – 2 класів) займаються двічі на тиждень по 1,5 академічні години. Особливого значення набуває робота з учнями підготовчого та першого класу, яка значною мірою побудована на ігровій діяльності.

Педагогічна діяльність керівника хорового класу ґрунтується на розумінні та урахуванні вікового розвитку та індивідуальних особливостей дітей. Наталія Клименко будує навчальну роботу саме на цих засадах. Але у першу чергу вона висуває професійні вимоги до себе як керівника дитячого колективу. Це, насамперед, прагнення до самоосвіти, до опанування нового репертуару та удосконалення професійних вокальних і диригентських навичок, здатність до аранжування та перекладення музичних творів у відповідності до особливостей хорового колективу, використання сучасних виразних засобів, що

створюють сприятливі умови для дитячої творчості. Хормейстер вибудовує оптимальні організаційні умови успішної роботи хорового класу та приділяє пильну увагу не лише плануванню навчальної, але й впровадженню музично-просвітницької роботи колективу. Таким чином, можна говорити про індивідуальний педагогічний стиль керівника дитячого хорового колективу.

Чільне місце у навчанні юних хористів посідає формування вокально-хорових навичок – співочої постави, дихання, звукоутворення та звуковедення. Окрему увагу хормейстер приділяє роботі над орфоєпією – адже хор співає не лише українською мовою, а й англійською, італійською, латиною, російською, французькою тощо. Ця важлива робота ґрунтується на досягненнях вітчизняних і зарубіжних діячів хорової культури та власному практичному досвіді роботи керівника. Сьогодні багато керівників дитячих хорових колективів міста Житомира і Житомирської області використовують досвід Наталії Клименко у своїй роботі.

Крім хорового класу, учні вокально-хорового відділу вивчають сольфеджіо, музичну літературу, гру на музичному інструменті. Звісно, така інтенсивна робота дає гарну основу для подальшого професійного розвитку, якщо учні обирають музику справою свого життя. Так, серед випускників хору «Gloria» – художній керівник і диригент жіночого хору Житомирського коледжу культури і мистецтв ім. І. Огієнка Тетяна Гордєєва, художній керівник і диригент хору Житомирського музичного училища ім. В. Косенка Андрій Морозюк; чимало випускників співають у відомих хорових колективах України (Національній заслуженій академічній капелі України «Думка», академічній хоровій капелі «Орея»), керують дитячими і студентськими хорами в Україні та Польщі.

У рік ювілею неможливо не згадати про доволі велику спільноту друзів хору «Gloria». Звісно, це – батьки учнів, які пишаються маленькими артистами, щиро радіють їхнім успіхам, забезпечують їх усім необхідним для натхненної творчої праці та надають всебічну допомогу колективу. Трапляється, що батьківські настанови стають визначальними для вибору напрямку навчання дітей у музичній школі – адже серед учасників хору «Gloria» є діти, чиї батьки ще співали тут! Гарною традицією стає також «сімейна» участь у хорі, коли декілька дітей з однієї родини навчаються на вокально-хоровому відділі.

Випускники хору часто приходять на репетиції, концерти, цікавляться життям колективу. Згадують репетиції, концертні виступи та поїздки на конкурси й фестивалі як чудові сторінки свого життя. Адже музика залишається разом з учнями у їхньому житті незалежно від професій, які вони обирають у майбутньому.

Таким чином, хоровий відділ Житомирської музичної школи № 1 продовжує традиції хорового навчання дітей, започатковані відомими діячами музичного мистецтва нашого краю, серед яких – Л. Местечкін, М. Гайдай, С. Каплун, М. Хомичевський, В. Омельчук.

1. М. Грінченко. Новини музичної літератури // Музика: двохмісячник музичної культури / Відп. ред. П. Козицький. – № 4. - Жовтень – листопад 1927. – С. 51 - 53. – Фонд Музею Бориса Лятошинського.
2. М. Калужский. Репрессированная музыка. – М.: Классика – XXI, 2007. – 56 с.
3. А. Кравченко. Діяльність культурно-освітніх товариств Житомира на початку ХХ століття як складова музичного життя міста // Сучасна музика в сучасному світі: Збірник наукових праць / Ред. кол. М.А. Моїсєєва, С.В. Олійник, О.В. Плотницька. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 94 – 99.
4. Наказ № 2 по Житомирській музшколі від 16 січня 1944 року // Накази з особового складу за 1944 – 1946 роки. – Розпочато 15.01.44. Закінчено 31.12.46. На 54 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 4. – Лист 1.
5. Накази №№ 110 (1 жовтня 1954 року), 157 (20 січня 1955 року), 167 (8 лютого 1955 року) по Житомирській музичній школі // Накази з особового складу за 1954 – 1955 роки. – Розпочато 01.09.54. Закінчено 10.06.55. На 42 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 12. – Листи 7 – 8, 31, 35.
6. Накази №№ 417 (25 жовтня 1956 року), 553 (4 червня 1957 року) по Житомирській музичній школі // Накази з особового складу за 1956 – 1957 роки. – Розпочато 17.10.56. Закінчено 18.06.57. На 58 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 14. – Листи 2, 56.
7. Накази №№ 594 (1 вересня 1957 року), 629 (2 жовтня 1957 року) по Житомирській музичній школі // Накази з особового складу за 1957 рік. – Розпочато 21.06.57. Закінчено 16.12.57. На 48 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 15. – Листи 23 – 24, 38.
8. Наказ № 204 по Житомирській музичній школі. 14 вересня 1959 року // Накази з особового складу за 1957 – 1959 роки. – Розпочато 16.12.57. Закінчено 29.09.59. На 88 аркушах. Опис № 1 ос. Справа № 16. – Лист 87.
9. [Немцов, Яша](http://shalamov.ru/research/61/14.html). Я давно уже умер. Композиторы в ГУЛАГе: Всеволод Задерацкий и Александр Веприк // (електронне джерело: <http://shalamov.ru/research/61/14.html>)
10. І. Ницай. Музично-хорова справа за 10 років (підсумки і перспективи) // Музика: двохмісячник музичної культури / Відп. ред. П. Козицький. – № 4. – Жовтень – листопад 1927. – С. 11 – 20. – Фонд Музею Бориса Лятошинського.
11. Я. П. Відкриття Волинської Філії Муз. Т-ва // Музика: двохмісячник музичної культури / Відп. ред. П. Козицький. – № 4. - Жовтень – листопад 1927. – С. 38. – Фонд Музею Бориса Лятошинського.
12. Приказ № 103 по Житомирской детской музшколе от 6 ноября 1945 года // Накази з особового складу за 1944 – 1946 роки. – Розпочато 15.01.44. Закінчено 31.12.46. На 54 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 4. – Лист 30 – 31.
13. Приказы №№ 25 (10/XI-48 г.), 84 (07.05.49 г.) // Житомирська музична школа № 1. Накази з особового складу за 1948 – 1949 роки. – Т. 1. – Розпочато 20.08.48. Закінчено 27.07.49. На 19 аркушах. Опис № 1-ос. Справа № 6. – Листи 6, 13 – 14.
14. Приказы №№ 252 (13 января 1951 года), 314 (15 сентября 1951 года) // Житомирська музична школа № 1. Накази з особового складу за 1949 – 1951 роки. Т. 1. Розпочато: 04.08.49. Закінчено: 30.12.51. На 43 аркушах. – Опис № 1-ос. Справа № 8. – Листи 25, 37.
15. Приказы №№ 52 (26 июня 1952 года), 63 (20 августа 1952 года), 90 (24 сентября 1952 года) // Житомирська музична школа № 1. Накази з особового складу за 1952 – 1953 роки. Розпочато: 03.01.52. Закінчено: 05.05.53. На 46 аркушах. – Опис № 1-ос. Справа № 10. – Листи 20, 22, 30 – 31.
16. Приказ № 157 по Житомирской музшколе им. Б.Н. Лятошинского. 25 ноября 1985 года // Книга приказов по Житомирской музыкальной школе № 1 им. Б.Н. Лятошинского № 36. Начато: 18.07.83. Окончено: 15.01.86. На 185 листах. Опис № 1-л. Дело № 53. – Лист 173.

17. Приказы №№ 103 (23 августа 1991 года), 105 (28 августа 1991 года) по Житомирской музшколе им. Б.Н. Лятошинского // Книга приказов по Житомирской музыкальной школе № 1 им. Б.Н. Лятошинского № 41. Начато: 1 июня 1991 года. Окончено: 10.01 1992 года. На 41 аркуші. Опис № 1-ос. Справа № 66. – Лист 15.
18. Програма звітного концерту учнів музшколи // Міністерство культури УРСР. Житомирське облуправління культури. Житомирська музична школа. – 1956 рік. – Житомир: райдрукарня (1 аркуш, на 4 сторінках, перша та остання сторінки слугують обкладинкою, 300*135 мм). – Фонд Музею Бориса Лятошинського.
19. Програма отчётного концерта учащихся музшколы // Министерство культуры УССР. Житомирское облуправление культуры. Житомирская музыкальная школа. – Житомир: обл.тип., 1954 год. – (2 аркуша, на 8 сторінках, перша та остання сторінки слугують обкладинкою, 195*134 мм). – Фонд Музею Бориса Лятошинського.
20. Програма отчётного концерта учащихся музшколы // Министерство культуры УССР. Житомирское облуправление культуры. Житомирская музыкальная школа. – Житомир: райтип., 1955 год. – (2 аркуша, на 8 сторінках, перша та остання сторінки слугують обкладинкою, 200*140 мм). – Фонд Музею Бориса Лятошинського.
21. Программы Музыкальных Собраний и Ученических Вечеров // Отчет Житомирского отдъления Императорского Русского Музыкального Общества и состоящаго при немъ Музыкального Училища съ 1 сентября 1910 по 1 сентября 1911 г. – Житомиръ, Типографія М.М. Катерберга, Михайл. ул., 1911 (на 82 листах). – Лист 34 – 35.
22. Программы Музыкальных Собраний и Ученических Вечеров // Отчет Житомирского отдъления Императорского Русского Музыкального О-ва и состоящаго при немъ Музыкального Училища съ 1 сентября 1912 г. по 1 сентября 1913 г. – Житомиръ, Электрическая типографія Х.М. Швеца, Бердичевская 41, 1913 (на 78 листах). – Лист 40.
23. Программы Музыкальных Собраний и Ученических Вечеров // Отчет Житомирского отдъления Императорского Русского Музыкального О-ва и состоящаго при немъ Музыкального Училища съ 1 сентября 1912 г. по 1 сентября 1913 г. – Житомиръ, Электрическая типографія Х.М. Швеца, Бердичевская 41, 1913 (на 78 листах). – Лист 41.
24. Программы Музыкальных Собраний и Ученических Вечеров // Отчет Житомирского отдъления Императорского Русского Музыкального О-ва и состоящаго при немъ Музыкального Училища съ 1 сентября 1912 г. по 1 сентября 1913 г. – Житомиръ, Электрическая типографія Х.М. Швеца, Бердичевская 41, 1913 (на 78 листах). – Лист 42.
25. Программы музыкальных собраний и Ученических вечеров // Отчет Житомирского отдъления Императорского Русского Музыкального О-ва и состоящаго при немъ Музыкального Училища съ 1 Сентября 1913 г. по 1 Сентября 1914 г. – Житомиръ, Электро-типографія Бр. Гурфинкель, Михайловск. 21, 1914 (на 92 листах). – Листы 49 – 52.
26. Программы концертовъ // Отчетъ Житомирского Отдъления Императорского Русского Музыкального О-ва и состоящаго при немъ Музыкального Училища съ 1 сентября 1915 по 1 сентября 1916 г. – Житомиръ, Электро-типографія Бр. Гурфинкель, Михайловская ул. № 21, 1916 (на 78 листах). – Листы 16 – 18.
27. Требовательная ведомость на выдачу содержания школьным работникам 1-й Пролетарской Свободной Музыкальной Школы за первую половину февраля 1921 года // Р-31, 1921, оп. 1 сп. 44 ст. 61 (зворот).

28. М. Хомичевський. Естафета з незабутніх двадцятих // Музика, 1978. – № 2. – С. 27 – 28.
29. М. Хомичевський. Концерт учнів музичної школи // Радянська Житомирщина № 235 (8453) від 27 листопада 1957 року. – Фонд Музею Бориса Лятошинського.
30. Хоровий клас. Програма та методичні рекомендації для дитячих музичних шкіл та шкіл мистецтв / Упор. Н.А. Клименко. – Житомир, рік не вказано, орієнтовно 1996. – 19 с.
31. В. Чудовська. Житомирська музична школа № 1 ім. Б. Лятошинського: до питання про дату заснування // Сучасна музика в сучасному світі: Збірник наукових праць / Ред. кол. М.А. Моїсеєва, С.В. Олійник, О.В. Плотницька. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С. 106 – 109.
32. К. Шамаєва. З архівних джерел // Музика, 1978. – № 2. – С. 28.

*Маргарита Моїсеєва
Житомир, Україна*

Становление и развитие хорового обучения детей в Житомирской музыкальной школе № 1 им. Б.Н. Лятошинского

Статья подготовлена к 25-летию хора «Gloria» Житомирской музыкальной школы № 1 им. Б.Н. Лятошинского. Исследованы организационные условия и содержание хорового обучения в Житомирской музыкальной школе № 1 с 10-х годов XX века по настоящее время. Проанализированы имеющиеся материалы о деятельности школы, которые освещают становление и развитие академических традиций хорового обучения в Житомире.

Ключевые слова: хор, хоровое пение, хоровое обучение, вокально-хоровые навыки, музыкальная школа, репертуар, хормейстер, концерт, хоровой класс.

*Margarita Moiseyeva
Zhytomyr, Ukraine*

The establishment and development of children's choral education in Zhytomyr B.M. Liatoshynsky School of Music № 1

This article was prepared for the 25th anniversary of the choir «Gloria» Zhytomyr music school № 1 named after B.N. Liatoshynsky. Organizational conditions and the content of choral training in Zhytomyr School of Music № 1 in the period from 10s of the XX century to the present day was studied. Analyzed available data on school activities, covering the establishment and development of the academic traditions of choral training in Zhytomyr.

Key words: choir, choral singing, choral education, vocal and choral skills, school of music, repertoire, choirmaster, concert, choral class.

